

NFT

5

2011

70. årgang

Norsk Filatelistisk Tidsskrift, utgitt av Norsk Filatelistforbund

Artikler, mv.

- Norgeskatalogen Postal – en spennende nyskapning for norsk filateli 12
- De Store Åremål: Frimerkeutgivelsr som paradigmebærende nasj. identitetsmarkører 30
- Tyske postkort, Carl Müller og Sønn 16
- Har du hørt om Hoyerschleuse ? 8
- Frimerker – Udskriv dem selv 24
- Arvid Gulvik Lies samling mellom to permer 37

Frimerker, helpost, mv.

- Flere moderne varianter 28
- Moderne filateli - trykk av 1707 (12 kr) 15

Frimerkenytt, stempelnytt

- 2. september-utgivelsen 39
- Ny helpost: Tall Ship Races 2011 39
- PF-nytt 38
- Frimerkenyheter Norden 2011 40
- Smånotiser / Løst og fast mv. 46
- MS Frøyfart-stempelet ennå i bruk 15

Utstillinger, messer mv.

- BERGEN HUNDRE 20
- Bø Frimerkeklubbs 19. samlermesse 26
- Postkortmarkedet Ørje 25
- Philanippon 2011 27

Forbundsstoff

- Forbundsprestidentens spalte .. 4
- Norsk Filatelistforbund kontaktinfo 4
- Nft kontaktinfo 46
- Nye Sølvløver 21
- Landsmøtet 2011 21

Klubb- og Foreningsnytt

- Mandal Fil.klubb, sommermøte 35
- Sarpsborg Filatelistklubb 70 år 35

-Annet

- Leserbrev / Debatt 6
- NFT på tur til 14, 20
- Minneord Bjørn E. Bunæs 34
- Minneord Gunnar Tore Hansen 34
- Bokomtaler 36
- Frimerkekalenderen 42
- Juniorsidene / NFU 22-23

Annonsører

- Brunsæl Frimerkeforr. midtsider
- Engers Frimerker 5
- f-b net 45
- Posten Norge AS, Frimerketjenesten 47
- Kjell Germeten AS 48
- F. C. Moldenhauer AS 2
- Norsk Filatelistforbund, forlaget 41
- Norstamps 19
- Oslo Filatelistklubb 29
- Skanfil AS 7
- Småannonser 43-45

De Store Åremål: Frimerkeutgivelser som paradigmebærende nasjonale identitetsmarkører.

Fortellingen om Syd-Afrika og frimerkeåret 1988

Åremålsfeiringer og frimerkeutgivelser

I likhet med festivaler av de mest ulike slag er jubiléer, åremålsfeiringer og -markeringer blitt en av de fremste vekstnæringer i moderne tid - i Norge såvel som ellers i verden.¹⁾ Dette er et globalt fenomen, kan hende såvel generelt velstands- som globaliseringsrelatert? Feiring eller markering av «runde år» har riktignok alltid hatt funksjonen som identitetsmarkører – både samfunnsmessig og på individplan. Men snarere enn en motebølge aner vi en trend med et tiltagende preg av permanens. Uansett har vi her å gjøre med et forhold som føyer seg inn i et bredere mønster, - et mønster som favner vår hang til kollektivt og i festlig eller høytidelig lag å manifestere våre erindringer om historiske tildragelser såvel som «meta-begivenheter» av mer eller mindre tvilsom meningsbærende gehalt.

Kjække påskudd for å stelle istand en fest kan diktes opp; historiebygging er en kreativ prosess – kuriøse eksempler kunne nevnes i fleng. Ikke minst er byjubiléer blitt en geskjeft med særlig tiltrekningskraft for utålmodige og historieløse operatører. Slik kunne Oslo og Skien i år 2000 skrøne på seg ytterligere henholdsvis 50 og 358 års alder for å feire såkalte tusenårsjubiléer – til alt overmål velvillig sanksjonert av Posten Norge AS (tidligere kjent som Postverket), som gav ut særfrimerker for å markere «begivenhetene».²⁾

Andre ganger er det imidlertid tale om åremål av mer ruvende og mer seriøst fundert art. For de fleste land eller nasjoner er det visse årstall som forbindes med

spesielle, skjellsettende hendelser i landets eller nasjonens historie. Slike historiske markører kan være nasjonale tragedier eller katastrofer,³⁾ men det dreier seg oftere helst om lykkeligere begivenheter. I en særstilling i så måte står slike som betinger årvisse, rituelle åremålsfeiringer – f.eks. USA med 1776 (uavhengighetserklæringen) og Norge 1814 (Grunnloven). Men også andre milepæler kan oppfattes som så viktige at årstallet får en særlig plass i folks bevissthet, noe som gjerne kommer til uttrykk ved ulike former for jubiléer eller markeringer av mer eller mindre runde år.

Utgivelse av særfrimerker (engelsk *commemorative stamps*) er et utbredt og velkjent innslag i slike åremålsmarkeringer.⁴⁾ Slike utgivelser er en nyttig kilde til kunnskap og forståelse av de begivenheter som minnes (herunder eventuelt også personer som hedres) på denne måten. I tillegg kan de også være en kilde til dypere forståelse av den rolle disse hendelsene spiller i vedkommende lands eller nasjons historiske bevissthet, selvforståelse og identitet.

Et frimerke er i utgangspunktet kun en kvittering for en forhåndsbetalt postforsendelse, men disse små papirbitene har i realiteten fått omfattende øvrige funksjoner. Frimerket er et lands fremste nasjonale visittkort, billedflaten viser hvordan dets myndigheter ønsker at det skal fremstå både overfor egne borgere og utad. I så måte kan frimerket ha en rekke ulike, men innbyrdes beslektede funksjoner: Som rikssymbol, som nasjonalsymbol, som virkemiddel i nasjonsbyggingens tjeneste, som støtte for «gode saker», som

formidler av samfunnets fellesverdier, som redskap for politisk forkynnelse eller som programerklæring – fremsatt av staten på vegne av seg selv eller på vegne av den nasjon som den identifiseres eller identifiserer seg med. Hvert enkelt frimerke målbærer en fortelling, som i sin tur er en del av en større fortelling. Samlet fremstår et lands frimerkeutgivelser som et speilbilde av samfunnet og som et uttrykk for Den Store Fortellingen – fortellingen om hvilke verdier, hendelser og identitetsmarkører som til sammen utgjør dets nasjonale paradigme.

Hva slags og hvilke begivenheter et land velger å markere ved særskilte frimerkeutgivelser sier derfor noe vesentlig om landets eller nasjonens selvforståelse og selvbilde.

Syd-Afrika 1988 – et særtilfelle

Store, ruvende åremål inntreffer sporadisk eller jevnlig, og uansett (iallfall i prinsippet) forutsigbart. Og når det gjelder de virkelige store, skjellsettende begivenheter i et lands historie, vil det bare unntaksvis skje at det i ett og samme kalenderår vil være flere ulike runde år å markere på denne måten.

Men noen ganger – og for enkelte nasjoner – er det annerledes. Dette gjelder for Syd-Afrikas vedkommende, og året var 1988. Tre begivenheter – hver især av de mest sentrale og avgjørende hendelser i landets historie - fremstod som særlig minneverdige:

- **1488:** Den portugisiske sjøfareren Bartolomeu Dias' første seilas rundt Kapp det Gode Håp, og første landstigning på

sydafrikansk jord (i Algoa Bay).

- **1688:** Hugenottenes ankomst til Kapp-kolonien.
- **1838:** «The Great Trek»: Boer-folkets episke landnåmsferd inn i landets ukjente indre.

I det etterfølgende skal vi se nærmere på hvordan disse åremålene ble markert gjennom det sydafrikanske postverkets frimerkeutgivelser.

500-års jubiléet for Dias' oppdagelse av Kapp det Gode Håp

Bartolomeu Dias var en av de virkelig store foregangs-skikkelsene i De Store Oppdagelsenes tidsalder. Seilasen i 1488 rundt Kapp det Gode Håp (som Dias selv opprinnelig kalte «Stormenes Kapp») skulle bli en av verdenshistoriens epokegjørende ekspedisjoner, - en pionérdåd på linje med Columbus' og Magellans oppdagerferder. Dias' spektakulære oppdagelser gjorde det mulig for Vasco da Gama ti år senere å finne sjøveien til India. Hans banebrytende bragd åpnet opp for nye handelsruter og var forutsetningen for den senere europeiske koloniseringen av Syd-Afrika. At nettopp Syd-Afrika skulle markere 500-

årsjubiléet for Dias' sjøreise med en frimerkeutgivelse, var derfor nærmest selvsagt.

Utgivelsen fant sted 3. februar 1988 i form av en serie på fire merker med valører henholdsvis 16, 30, 40 og 50 cent (se vedlagte illustrasjoner). I den autoritative sydafrikanske frimerke katalogen er disse oppført med katalognumrene 643, 644, 645 og 646.⁵⁾ Det førstnevnte 16-cent-merket (standard brevpostporto) fremstiller oppdageren selv i fremadskuende positur, med selve Kappodden (egentlig «Cape Point») som bakgrunn. Merket med valøren 30 cent viser «Kwaaihoek Memorial» – et minnesmerke på stedet hvor Dias foretok sin første landstigning og hvor han reiste et steinkors (restene av dette befinner seg nå på museum i Johannesburg). Dias-ekspedisjonens skip – de to karavellene *São Cristóvão* og *São Pantaleão* under fulle seil - pryder 40-cent-mer-

ket. På 50-cent-merket ser vi en gjengivelse av det såkalte «Martelliskartet» – et verdenskart tegnet av den tysk/florentiske kartografen Henricus Martellus Germanus og som blant annet viser Afrikas sydlige kystlinjer. Kartet ble utgitt i 1489 – allerede året etter at Dias hadde foretatt sin opp-

dagelsesreise!

I tillegg til de fire frimerkene ble det også utgitt et frankeringsgyldig miniatyrark med 50-cent-merket innfelt, til inntekt for filateli-stiftelsen «Philatelic Foundation». Arket, som også markerer 150-årsdagen for grunnleggelsen av byen Pietermaritzburg, har katalognr. 646a.⁶⁾

Som om ikke dette var nok, ble 16-cent-merket utgitt på nytt 3. mars samme år med tilleggsverdi 10 cent, til inntekt for ofrene for en flomkatastrofe i Natal-provinsen. I helarket er de enkelte merker påtrykt tekst vekselvis på engelsk og afrikaans - «NATAL FLOOD DISASTER» og «VLOEDRAMP NATAL». Disse er blitt tildelt separate katalognumre, hhv. 647 og 648.⁷⁾

300-års-jubiléet for hugenottenes ankomst til Kapp-kolonien

Hugenottene, som ble forfulgt på grunn av sin religiøse tro i hjemlandet Frankrike, kom i 1688 til Kapp-kolonien for å skape seg en ny fremtid som bønder og kolonister på det afrikanske kontinent. Dette gav støtet til en etterhvert omfattende europeisk kolonisering av landet. Hugenottenes tallrike etterkommere ble raskt assimilert i koloniens øvrige europeisk-ættede og nederlandsk-språklige befolkning,⁸⁾ og ble en viktig del av grunnstammen i det som senere skulle bli kjent som boer-folket. 300-årsminnet for hugenottenes ankomst var imidlertid noe som ikke bare

berørte dette segmentet av Syd-Afrikas befolkning, det var fremfor alt en markering av en historisk begivenhet som skulle sette sitt preg på hele landets senere utvikling frem til vår egen tid. Det var en begivenhet som også ved åremålet femti år tidligere var blitt feiret med en frimerkeutgivelse,⁹⁾ og som man altså ved 300-årsjubiléet i 1988 fant grunn til å markere på samme måte.

Hugenott-frimerkene, som ble utgitt 3. april 1988, omfatter en serie på fire merker i valørene 16, 30, 40 og 50 cent (se vedlagte illustrasjoner), som har fått katalognumrene 650, 651, 652 og 653.¹⁰⁾ Det blå 16-cent-merket viser Hugenott-monumentet i Franschhoek (afrikaans for «det franske hjørnet»). Dette er stedet hvor de første hugenott-settlerne i 1688 fikk tildelt jord - idyllisk beliggende noen mil nordøst for Cape Town og midt i det som nå er landets beste vindistrikt. 30-cent-merket viser et kart over Frankrike, hvor de regionene som hugenottene opprinnelig kom fra er inntegnet med rødt. Billedflaten på 40-cent-merket gjengir forsiden på den såkalte fransk/nederlandske bibel fra 1672, mens 50-cent-merket har hentet motivet fra den blodige Bartholomeusnatt-massakren – massebordet på hugenottene i Frankrike i 1572.

Også hugenottmerkene ble utgitt med tilleggsværdi 10 cent til inntekt for flomofre – nå ikke bare for Natal-provinsen, men i anledning av en påfølgende landsomfattende flomkatastrofe. Hvert av de fire merkene ble utgitt i helark med påtrykt tekst vekselvis på engelsk og afrikaans – «National

Flood Disaster» og «Nasionale Vloedramp». Hver av valørene ble derfor tildelt to nye katalognumre: For 16-cent-merket henholdsvis 654 og 655, 30-cent-merket 656 og 657, 40-cent-merket 658 og 659 og 50-cent-merket 660 og 661.¹¹⁾

150-årsminnet om The Great Trek

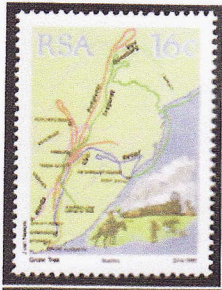
The **Great Trek** – boernes oppbrudd i 1830-årene fra den britisk-styrte Kapp-kolonien og deres strabasjose og farefulle ferder ut i villmarken og inn i landets ukjente indre – har en særlig plass i boer-folkets nasjonale mytologi. Spesielt fortellingen om slaget ved Blood River 16. desember 1838, da 400 boere («voortrekkere») holdt stand mot en overmakt på 12 tusen zulu-krigere, ble siden minnet både som et mirakuløst bevis på en hellig pakt mellom Gud og hans «utvalgte» boer-folk og som et heroisk høydepunkt i folkets historie. Det ble et minne som etterhvert ble dyrket med stor intensitet som et sentralt element i deres nasjonale identitet og kulturelle egenart. At dette var et element som samtidig virket splittende i forhold til landets øvrige befolkningsgrupper, er et forhold som skulle sette dype spor i landets utvikling (politisk, sosialt, økonomisk og kulturelt) frem til vår egen tid. Ikke desto mindre måtte «the Great Trek» i 150 års tilbakeblikk fremstå som en så skjellsettende hendelse i landets historie at den syntes vel verdt å minnes med en frimerkeutgivelse – slik tilfellet også hadde vært ved 100-årsminnet femti år tidligere.¹²⁾

150-årsminnet ble således

markert 21. november 1988 med en utgivelse av en serie på fire frimerker i valørene 16, 30, 40 og 50 cent (se vedlagte illustrasjon).¹³⁾ Det første merket i serien (nr.687) viser et kart med de viktigste rutene som nybyggerne fulgte på sine landnåmsferder. 30-cent-merket (nr. 688) heter «Exodus» med motiv fra oppbruddet og avreisen fra Kapp-kolonien. For mange gikk ferden over de ville Drakensberg-fjellene, hvor oksevoignene måtte trekkes over svimlende brattheng, trange pass og dype juv. De dramatiske utfordringene – og det halsbrekkende blodslitet – som disse medførte, er tema for 40-cent-merket (nr.689). 50-cent-merket (nr.690) gjengir kunstneren Jacob Hendrik Pierneefs maleri av «The Church of the Vow» – en kirke reist i Pietermaritzburg i 1841 til minne om det løfte («Pakten») som nybyggerne mente var inngått i 1838 mellom Gud og hans utvalgte folk.

Epilog

Summa summarum: I ett og samme land, innenfor ett og samme kalenderår, ble det altså utgitt tre frimerkeserier til minne om tre begivenheter som hadde intruffet henholdsvis 500, 300 og 150 år tidligere, – begivenheter som hver især hadde satt sitt avgjørende preg på historiens gang. Og på hvert enkelt frimerke – en billedflate som forteller en del av Den Store Fortellingen. Samlet gir disse tre begivenhetene – og hvordan de i 1988 ble markert ved frimerkeutgivelser – en uvurderlig nøkkel til forståelsen av Syd-Afrikas og dets sammensatte samfunns særegne historie:

Dermed slutter egentlig fortellingen om de skjellsettende åremål – de sentrale, paradigmebærende historiske markører, slik de i 1988 kom til uttrykk i sydafrikanske frimerkeutgivelser.

Fortellingen er likevel ikke komplett uten at ytterligere ett åremål nevnes – betegnende nok ett som ikke skulle bli markert med noen frimerkeutgivelse – men som på ødeleggende vis skulle prege landets moderne historie: I 1988 hadde Nasjonalistpartiet sittet ved makten sammenhengende i 40 år. Partiet kom til makten etter at det i 1948 hadde gått til valg på slagordet «apartheid» (afrikaans for «adskilthet») – et program som skulle bety systematisk rasediskriminering og undertrykkelse av landets ikke-hvite folkegrupper. I løpet av disse førti årene sørget landets boer-nasjonalistiske myndigheter – øyensynlig uten nevneverdige skrupler eller hemninger – for å få utgitt et betydelig antall frimerker som feiret eller hedret en rekke av deres egne øvrige hjertesaker, jubiléer og helter. Men akkurat dette åremålet følte kan hende i drøyeste laget å markere på denne selvrosende måten? Uansett hadde Nasjonalistpartiet allerede i 1988 måttet gi opp det meste av sitt apartheid-program, og seks år senere var partiets epoke ved makten definitivt gått over i historien. Men det er en historie som landet må bære med seg og fortsatt lenge vil slite med ettervirkningene av.

Syd-Afrika var i 1988 et samfunn hvor landets hvite mindretall fortsatt satt ved makten og behersket samfunnets kommandohøyder – politisk, økonomisk, sosialt og kulturelt. Det kan synes nærliggende å påpeke at de fortellingene som er referert i det foregående, er først og fremst den europeisk-ættede hvite mindretallsbefolkningens fortellinger. Regimeskiftet i 1994 brakte et paradigmeskifte som også omfattet den rådende nasjonale identitetsforståelse. På denne bakgrunn er det legitimt å stille spørsmålet om fortellingene om Dias' sjøreise, hugenottenes ankomst og boerfolkets migrasjon – de tre skjellsettende historiske begivenhetene som i 1988 ble markert med frimerkeutgivelser – ville ha blitt gjenstand for en like høyprofilert markering dersom jubiléumsåret i stedet hadde inntruffet under det nåværende regime, med et styre utgått fra landets sorte flertallsbefolkning. Med forbehold for det problematiske ved et slikt kontrafaktisk utgangspunkt, er det likevel grunn til å anta at svaret ville være bekreftende – iallfall hvis en skal dømme etter hvilken praksis som senere er blitt fulgt med hensyn til frimerkeutgivelser. Det heter seg riktignok at seierherrene skriver historien, og det er et trivielt faktum at et lands og en nasjons fortid kan tolkes og omfortolkes i lys av hva som måtte anses politisk korrekt

eller tidsriktig. Det betyr likevel ikke at historiens lange linjer – dens kraftlinjer – uten videre forsvinner. Et regime kan havne på historiens skraphaug, et politisk eller sosialt system likeså. Men det betyr ikke at minnet om og erkjennelsen av de hendelsene som gikk forut for og dannet forutsetningene – på godt eller vondt – for dagens virkelighet, behøver fortrenkes eller forvises.

Odd Gunnar Skagestad

- ¹⁾ Tematisert bl.a. av W.M. Johnston, *Celebrations. The Cult of Anniversaries in Europe and the United States Today*, New Brunswick/London, 1991; jfr. også Ånund Brotveit og Olaf Aagedal, «Kampen om fortida. Unionsjubiléet som nasjonal identitetspolitikk», *Sosiologi i dag*, nr.3/2005, s.80 og 94-95.
- ²⁾ Jfr. *Norgeskatalogen*, 62. utgave (2010), s.240 (Oslo, katalognr.1387-1390) og s.242 (Skien, katalognr.1403-1404).
- ³⁾ Et velkjent eksempel er Serbias selvpinende dyrking av minnet om tapet i slaget ved Kosovo i 1389.
- ⁴⁾ t mange land i stadig økende grad også utgir særfrimerker i anledning av stadig mer trivielle «jubiléer», er en annen sak, som ikke skal drøftes her.
- ⁵⁾ *The South African Stamp Colour Catalogue (populært benevnt SACC)*, 30th Edition 2010/11, s.100.
- ⁶⁾ SACC, s.166.
- ⁷⁾ SACC, s.100.
- ⁸⁾ Kapp-kolonien, som i utgangspunktet bare omfattet byen Cape Town med nærmeste omland, var blitt grunnlagt i 1652 av det nederlandske Østindiske handelskompani. Koloniens språk skulle imidlertid etter hvert utvikle seg på afrikansk jord til det som i det 20. århundre fikk betegnelsen «afrikaans». I tillegg til at spesielt boerne regner dette som sitt eget nasjonalspråk, er afrikaans også morsmålet for millioner av landets øvrige befolkning – hvite såvel som ikke-hvite.
- ⁹⁾ I 1939 ble det således utgitt en serie på tre frimerker (katalognr. 81, 82 og 83, jfr. SACC, s.46), med tilleggsverdi til inntekt for the Hugenot Commemorative Fund
- ¹⁰⁾ SACC, s.100.
- ¹¹⁾ SACC, s.100-101.
- ¹²⁾ Allerede i 1933 ble det utgitt en serie på fire frimerker (katalognumrene 51, 52, 53 og 54, jfr. SACC, s.43) med tilleggsverdi til inntekt for byggingen av «Voortrekker»-monumentet. To serier til minne om The Great Trek ble utgitt i 1938 – hhv. én serie på fire frimerker med tilleggsverdi til inntekt for byggingen av «Voortrekker»-monumentet (nr. 75, 76, 77 og 78, jfr. SACC, s.46), samt ytterligere én serie på to frimerker (nr. 79 og 80, jfr. SACC, s.46). I tillegg kan nevnes at en serie på tre frimerker med tilknytning til The Great Trek ble utgitt i 1949 i anledning av innvielsen av «Voortrekker»-monumentet (nr.130, 131 og 132, jfr. SACC, s.52).
- ¹³⁾ SACC, s.102.